

Avsnitt 42: Samordning för ett hållbart elevhälsoarbete ur ett forskarperspektiv

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: Välkomna till Specialpedagogiska skolmyndighetens podd, Lika värde. En podd som just nu spelas in digitalt och det kan påverka ljudkvaliteten en aning. I dagens samtal så kommer vi att prata om det viktiga ämnet elevhälsa, och med mig har jag i dag Ingrid Hylander, psykolog och docent i pedagogik, anknuten till Karolinska institutet, och Pia Skott, docent i pedagogik vid Stockholm universitet. Varmt välkomna till podden.

INGRID: Tack ska du ha. Kul att vara här.

PIA: Tack så mycket.

ERIKA: Ni är forskarna bakom en studie om elevhälsoarbete som vår myndighet gav ut i våras, Samordning för ett hållbart elevhälsoarbete, som bygger på intervjuer skolor minst ett år efter att de har deltagit i vår utbildning att höja skolans elevhälsokompetens. Och ni kommer från lite olika sammanhang, hur definierar ni elevhälsa utifrån era olika perspektiv? Vill du börja, Ingrid?

INGRID: Ja, det kan jag göra. Jag har framför allt tittat på elevhälsoteamet och tittat på och ... ja, även längre tillbaka, studerat just det här, hur samarbetar man inom elevhälsoteamet och hur utvecklas elevhälsoteamet, som är det som jag har tittat på här. Vad det gäller definition av elevhälsa, så tror jag att vi definierar det ganska lika, det vill säga att det ska vara en elevhälsa som genomsyrar hela skolan. Men vad som blir viktigt, tänker jag, för elevhälsoteamen, så är det ett antal faktorer och på väldigt många olika nivåer, faktiskt. Att dels så måste varje profession ha ett hälsofrämjande och ett förebyggande perspektiv och veta vad de har för metoder inom sin profession, för att kunna jobba med det. För det är det som är att en elevhälsa som genomsyrar hela skolan ska vara en främjande och förebyggande elevhälsa, snarare än att man håller på med akuta insatser. Men det betyder också att man måste jobba ihop sig i teamet och att man måste se det här att i teamet arbetar man utifrån ett gemensamt uppdrag. Och det uppdraget, det är att främja och förebygga elevhälsa. Det är att se till att hjälpa till att skolan uppnår sina mål. Och det är ett gemensamt uppdrag, och för ett gemensamt uppdrag, då måste man kunna jobba ihop. Det är många team som bara blir team på pappret och de kanske träffas någon gång i veckan, men man arbetar egentligen inte ihop. Och det är väl det som man behöver göra för att man ska få en elevhälsa som genomsyrar skolan. Och där behöver man också ta tag i sånt som elevhälsomöten. Man måste samarbeta med rektor. Och jag tror att man faktiskt måste ha en gemensam syn med rektor för att det här ska fungera, men ... Och sen måste man samarbeta både med rektor och med lärare.

ERIKA: Mm. Varsågod, Pia.

PIA: Ja, jag har en lite annan ingång än Ingrid, för jag hade inte hållit på med elevhälsa när vi började samarbeta, utan jag var först ... Ja, på 90-talet var jag gymnasielärare och sen de senaste 20 åren har jag forskat först om skolans styrning, som handlar om samhällets organisering av utbildning på olika nivåer, men också rektors ledarskap inom olika kontexter. Och då menar jag olika huvudmannasammanhang och så olika skolformer i olika geografiska lägen, och haft olika skolutvecklingsprojekt. Så att det gör att jag i min forskning har intresserat mig för två saker. Det ena är ledarskapet för elevhälsoarbetet på skolor. Alltså, vad gör rektorer när man leder elevhälsoarbete? Och det andra är samordning av elevhälsoarbete inom och mellan olika systemnivåer. Så det som har varit viktigt för mig då, det är att när vi pratar elevhälsa, så är det större än elevhälsan som organisatorisk inriktning, utan att det snarare handlar om elevhälsoarbetet. Eller som en av rektorerna uttryckte det i vår studie, att det är ett verb, ett görande, och att det i det inryms många olika delar. Och att det just handlar om hur man får ihop skolornas samlade aktiviteter, så att elevhälsoarbetet blir en del av skolors kärnverksamhet. Den ena delen är att förstå team och teamutveckling, men den andra är att förstå vad är ... när man tar sig an skolor för att det ska bli helt, att det är hur ... att förstå rektorers ansvar för att leda just kärnuppdraget och att de har ett starkt fokus på att utveckla undervisningskvalitet och resultat. Och hur kan man då hjälpa till i en förståelse av hur de kan få ihop det? Och då har det blivit viktigt, som det här med välmående, well-

being, som man pratar om internationellt, och att prata om whole-school approach. Och det är väl det som vi kommer in på i resten av det här samtalet.

ERIKA: Just det.

INGRID: Får jag bara flika in där att det är det som är så roligt. För att ju mer som jag har hållit på med elevhälsa och ... utifrån de olika professionerna, för meningen är att varje profession [hör inte 0:05:08] ska bidra med sin kompetens, så att den verkligen kommer skolan till godo, så har det blivit så tydligt hur viktigt det är med ledarperspektivet. Och därför tycker jag det är så roligt, det här samarbetet med Pia, för att just det, att vi kompletterar varandra där.

ERIKA: Och jag tänker, i den här studien så har ni följt skolor som har deltagit i vår myndighets nätbaserade kurs, att höja skolans elevhälsokompetens. Och där är det också en förutsättning att man kommer tillsammans till kursen, både skolledare och elevhälsoteam. Så jag tänker, det illustreras också av att ni har gjort det här tillsammans, tänker jag. Men vad var det ni ville undersöka och hur gick ni till väga då när ni jobbade med den här studien?

PIA: Den här studien bygger på en tidigare studie som vi gjorde, där vi just skuggade kursgrupperna, alltså deras material, vad de sände in då under ett år och skrev fram. Utifrån det materialet, så kan man säga att vi både identifierade särskilt ... alltså, det stack ut särskilt, vad ska jag kalla det för, framgångsrika exempel på hur man kunde få till stånd en utveckling i sina team. Så vi blev särskilt intresserade av vad är det de gör, de som på pappret i alla fall verkar få till

stånd den här utvecklingen. Och det andra var att både jag och Ingrid, i den första studien, började jobba fram, på varsitt håll, modeller för att hur kan man synliggöra olika steg i de här utvecklingsprocesserna. Och där Ingrid då var inne på teamutveckling i elevhälsoteamet och jag tittade mer utifrån hela skolors perspektiv, vilken samordning som behövs. Så det var bakgrunden.

INGRID:

Det som var viktigt också, det är man gör så mycket undersökningar utifrån utbildningsinsatser just efter de är färdiga. Men det här var ungefär ett och ett halvt år för de flesta skolor, tror jag, eller kanske upp till två år också. Att vi ville se, vad händer sen, vad händer efter man har gått en kurs? Och vad händer ute på skolorna? Vad händer i praktiken, så att säga? Får kursen något genomslag där ute? Det var det som var riktigt syftet med det här. Så det vi gjorde då, det var vi hade tio gymnasieskolor och nio grundskolor som hade gått kursen 2016 eller 2017. Och sen gjorde vi en hel massa intervjuer, både individuella och gruppintervjuer. 54 personer intervjuade vi. Och det var förvaltningschefer, det var rektorer, det var lärare och elevhälsoteamspersonal. 19 elevhälsoplaner samlade vi in också. Och sen gjorde vi ... På fyra skolor gjorde vi en fördjupad studie där vi intervjuade både förvaltningschefer, rektorer, lärare och elevhälsoteam för att göra mer en beskrivning utav de här fyra skolorna, vad var det som hände där?

ERIKA:

Mm. Och när ni då gjorde den här studien, vad är, tycker ni, de viktigaste slutsatserna som ni kom fram till? Om man

tänker också då utifrån era olika perspektiv, beroende på vilka ni är och vad ni har för bakgrund.

PIA:

Mm. Ja, till att börja med så verkade det som att många av de som vi mötte var väldigt nöjda, men vi var intresserade av vad det var som faktiskt hände. Och en stor skillnad, som jag som genomförde alla rektorsintervjuerna kunde märka, det var att det hade hänt någonting med alla rektorer. Så under tiden som de hade ... Det är inte att de går en kurs som är det primära. Det är att man tillbringar tid med sitt elevhälsoteam och börjar bygga både strukturer och kulturer på skolor. Så man kan säga att de genomgick det som en del kallar för synvänder, att de började förstå hur man kan organisera så att elevhälso... det här förebyggande och hälsofrämjande arbetet, att det inte är någonting som ... alltså, att elevhälsan är någonting vid sidan om, utan det kan man göra till ett arbete som är en del av kärnuppdraget. Och någonting som man alltså gör varje dag, hela tiden, med hjälp av många insatser på skolorna. Men där den stora skillnaden blir att man ... Man kan säga att det är som att de sätter på en lins, alltså ungefär som när man är hos optikerna och stoppar in en sån här lins så att man ser världen annorlunda. Att plötsligt förstår man att mycket av det man gör, det kan man göra utifrån ett elevhälsoperspektiv.

INGRID:

Det var tydligt att alla var väldigt nöjda med kursen och uppskattade det de hade varit med om. Det som teamen sa att var det viktiga, det var att de hade skapat en samsyn med rektor. De hade fått tid att sitta och prata med rektor. Och just tiden pratade de mycket om, att just få träffa rektor så

här mycket som de hade gjort. Det de också sa att var positivt, det var att de hade fått prata om rollfördelning och att de hade fått lära sig mer om vad de andra professionerna gör, och framför allt vad de skulle kunna göra i det främjande och förebyggande arbetet. Och de hade också fått en struktur för elevhälsoarbetet. De fick idéer om hur de skulle kunna göra och de började diskutera sina rutiner och möten och planer och såna saker.

ERIKA: Så det är ett görande, tänker jag, som du beskriver, verkligen.

INGRID: Ja, det är definitivt ett görande. Och just det här att de fick praktiska exempel att utgå ifrån och de fick konkreta exempel som de kunde jobba ifrån, att det gjorde att de kunde titta på sin egen verksamhet på ett nytt sätt och ta tag i det på ett sätt som de kanske annars inte gjorde.

PIA: Inom skolledarskapsforskningen så betonar man ofta att det rektor kan göra, det är alltså att man jobbar ... man sätter riktningen, man leder organisationen, man jobbar med medarbetares lärande och såna saker. Och här blir det liksom att göra det. Men om vi tar den här linsen igen då, så är det ... En sak som många rektorer lyfter, det är att, ”nu har jag förstått vad jag kan ha mitt team till. Jag vill aldrig gå tillbaka till att jag är ensam och de är där borta”. Utan det blir att man aktiverar teamet i att leda hela den här förändringen till att ha helhetsperspektivet och jobbar mycket då med det som man i skolledarskapsforskning kallar för ett distribuerat ledarskap, alltså att det är fler som hjälps åt att dra utvecklingsprocesser. Och då handlar det också om att få ihop alla uppdrag. Om det är den andra

punkten, om det ... om jag pratar om den första nyss då, att man gör det tillsammans med teamet, så är den här helhetssynen på, vad är hela skoluppdraget? Som både är kunskapsuppdrag, men också värdefrågor. Det är likabehandlingsuppdrag, annat. Man bygger trygghetsteam, alltså tar greppen. Hur ska vi ha det med varandra? Vilken stämning ska vi ha på skolan? Och bygger in det i sitt elevhälsoarbete. Och så gör man det som Ingrid är inne på i de här ... Man bygger teamen, elevhälsoteamet, men man bygger också med lärarna. För lärarna ingick inte i kursen, men på de här skolorna har man också kopplat på lärarnas utvecklingsarbete för att det ska bli det här hela. Och det betyder att man som rektor måste tänka, ”så vad är det då i vårt kvalitetsarbete och i vårt kapacitetsbyggande som vi linjerar för att det här ska bli i den där förebyggande och hälsofrämjande riktningen?” Och den sista punkten då blir att vi ser att det här, när man lyckas, så blir det också att det som är på skolnivå hänger ihop med det som är då på huvudmannanivå och att det samspelar med varandra och inte drar åt olika håll.

ERIKA:

Mm. Jag måste bara få fråga, för nu när du ... det du beskriver nu, för det väckte nämligen en fråga i mig tidigare, när du pratade i inledningen om ... eller inledningsvis, i svaret på den här frågan, om elevhälsoarbete som ett kärnuppdrag. Men är det lite det som du pratar om nu i de här punkterna just? Alltså, hur det samspelar eller hur det hänger ihop och egentligen inte går att skilja. Kan bara utveckla det lite grann? För det är just den här frågan om vad som är skolans kärnuppdrag, det är

något som det drar och sliter lite i just nu också, där lärare upplever att det är ganska trångt vad gäller uppgifter.

PIA:

Ja, men precis. Och det där är ... Alltså, forskningen just [hör inte 0:13:29] skolledarskap, den har utvecklats enormt de senaste decennierna. Och det har också varit en i ... parallellt med att skolledare har identifierats som betydelsefulla för att höja kvaliteten i undervisningen och därmed påverka resultat. Och det har blivit liksom ... Att vara en pedagogisk ledare eller en instructional leader, som man pratar om internationellt, det är att rikta uppmärksamheten så att det blir skillnad i kärnverksamheten. Och det är någonting som man gör över hela världen. Men där blir också en risk. Om då elevhälsan blir en organisation som hamnar vid sidan om, som man lämnar över till om det blir problem, då blir inte de det här som Ingrid och jag ser, som man har lyckats med på de här skolorna. Att i stället se att elevhälsoteamet, ja, de är sina professioner, de är sitt ... Alltså, de är inte någonting annat, utan de är sina professioner. De finns i det arbetet, men de kopplar också ihop med det här andra arbetet som man gör. Så att om vi till exempel tar i forskningsprojekt som jag har varit med om, att jobba med hälsofrämjande bedömningspraktiker. Att det faktiskt, i undervisning också, finns hälsoaspekter om vi, med sättet vi bedömer till exempel, åstadkommer stress. Alltså, då går det in i lärares dagliga arbete på det sättet. Men sen kommer allting med tillgänglighetsanpassningar, allt det krav som lärare har på sig i dag av att bedriva en inkluderande undervisning, och det är elevhälsoarbete. Och sen blir bara frågan, vem gör vad och ... men att man bygger den här breda basen med att

2020-10-07

vi tänker att vi skapar förutsättningar för elever, och med hjälp då av flera professioner, så hjälps vi åt.

INGRID: Får jag flika in lite där?

ERIKA: Mm, absolut.

INGRID: Ja. Det visar sig tydligt, tycker jag också, i vår undersökning här, att när lärare upplever att de får hjälp i de utmaningar de står i, när det finns tillgänglig elevhälsa på skolan, då är de väldigt positiva till det här förebyggande och främjande arbetet som elevhälsan gör. Men däremot, om de upplever att de står ensamma, och det tror jag är kanske ganska vanligt att lärare gör, att de upplever att de står ensamma i stora utmaningar ... Men elevhälsans uppgift, det är ... alltså, elevhälsoteamets uppgift, det är att vara med i det här arbetet, att lärare inte ska känna sig ensamma i det, utan att de ska känna att det finns ... man är flera om det här. Det är inte bara så att de ska få stöd någonstans ifrån, utan det är flera som har ansvaret för att det fungerar i klassrummen och att det fungerar och att det ... Och att målet för hela elevhälsan, det är att främja utvecklingen mot skolans mål.

ERIKA: Jag tänker, det handlar mycket, tycker jag, när ni båda beskriver ... alltså, just om ... alltså, elevhälsoarbete som ett verb.

[allmänt medhåll]

PIA: Precis. Precis.

INTERVJUARE: Jag tänker, vi har varit inne på ... och ni upptäckte i den här studien, olika framgångsfaktorer för att skapa ett hållbart

elevhälsoarbete. Hur kan man skapa de här förutsättningarna som behövs då för att kunna utveckla de framgångsfaktorerna i en verksamhet? Och vilka är det som måste göra vad för att se till att det då skapas eller att man får fram det där de i dag saknas? Vad ser ni?

PIA:

I den förra studien, jag började utveckla två modeller för hur man kan tänka om olika utvecklingsstadier. Och då i den här studien, så använder vi dem. Och så landade vi det i en figur, en triangel där vi la ... I stället för att det är någonting som är separat, så la vi alltså ... Rektors kunskapsbas, som blir oerhört central, det är basen i triangeln. Och sen om vi har de här två i ... Om vi säger att det är en liksidig triangel, så då de som leder mot toppen, där kan vi säga att om man ser det också som att de möts uppe på toppen, ja, då betyder det att teamet, på den enda sidan, går igenom olika faser, som Ingrid kan beskriva vad som blir väsentligt att teamet klarar av. Och sen så blir det att leda utvecklingsarbete med lärare och andra personal på den andra sidan. Så att när man når den här högsta graden av elevhälsokompetens, eller vad vi ska säga, då har man synkroniserat allting, så att allting går ihop i aktiviteter av de här slagen som jag beskrev förut. Och det är där, när det inte är att alla springer på olika bollar, utan att alla förstår vilken match spelar vi tillsammans här, ”vad är det vi gör i vårt tillsammansarbete?” Då ser vi att det sitter. Men att det kan ta fem år att ta sig dit. Men att ingenting verkar vara omöjligt om man börjar där man står och noga tänk... alltså, inte försöker hoppa över och bara göra fina planer, som vi också kan prata om hur det kan se ut, utan att det blir

levande i verksamheten. Och där kan Ingrid fylla i med just teamutveckling, tänker jag.

INGRID:

Och det är väl just det här med teamutveckling, att det är så lätt att säga att man har ett team. Och vi såg i början, när vi tittade på vad man skrev om sitt eget elevhälsoteam när man precis började kursen, så då skrev man en gemensam bedömning, beskrivning, att, ”så här är vårt elevhälsoteam”. Och det var alltid väldigt positiva beskrivningar. Man skrev att, ”vi har högt i tak och vi har en sån fin stämning i vårt elevhälsoteam”. Och jag blev lite förundrad och tänkte att ser det verkligen ut så här? Och sen när man tittade då på individuella logganteckningar som de hade skrivit, så kunde det i stället stå att, ”jag känner mig väldigt osäker. Jag har inte jobbat så här tidigare. Jag undrar vad de andra tänker”. Så det visar på en väldig osäkerhet. Och då tror jag att det här är första steget i en teamutveckling, där man vill så väldigt gärna att vi ska kunna arbeta ihop, så att när man beskriver sig, så beskriver man sig i väldigt positiva termer. Men det betyder också att man ofta ligger ganska lågt och vågar inte riktigt föra fram vad man egentligen tänker och tycker. Man vågar inte komma med hela sin kompetens. Och stannar man i det stadiet, då kommer man inte så långt. Jag kan tänka mig att det är ganska många elevhälsoteam som har fastnat i det där stadiet och man kommer inte vidare. För nästa steg, så är det att när man börjar känna sig tillräckligt trygg, då kan man också börja ifrågasätta varandra lite grann. Och man börjar våga profilera sig lite grann. Och det tror jag att man fick hjälp med i den här kursen, att just göra de här profileringarna, berätta att, ”ja, men det här är min roll, så tycker jag att jag ska göra de här

sakerna, och det här skulle jag kunna göra och skulle jättegärna vilja göra mer av” och såna saker. Och man börjar ta tag i de rutiner man har och tänka efter, vad är det för rutiner vi har? Och då uppstår det diskussioner. Och det här kan bli ett ganska kaotiskt stadium. Och där en del rektorer tycker att, ”ja, men nu är det värre än någonsin. Det här blev inte så bra”. Medan andra förstår att det här är ett stadium som man behöver ta sig igenom för att sen, när det börjar sätta sig med lite rutiner, man har fått lite struktur på det, man kan berätta för en lärare att, ”ja, men nu har vi bestämt att vi ska ha det på det här viset” och vem det är som man ska ... som lärarna ska vända sig till och att de vet väldigt tydligt hur de kan få hjälp av elevhälsoteamet, så börjar det här sätta sig. Och så kan man så långsamt komma in i en arbetsfas. Och det här tar tid. Det är ingenting som man gör på kort tid. Och de här elevhälsoteamen, under kursen så sa de ofta det att efter ett år så hade de kommit i gång för att börja. Och en del av dem hade gjort en elevhälsoplan. Och det kan jag också säga, lite grann om de där elevhälsoplanerna, för de såg väldigt olika ut.

ERIKA: Mm. Gör det.

INGRID: Ja. Och en del var väldigt ambitiösa och andra var väldigt, väldigt enkla planer. Och om man tittade på dem, så kunde man se egentligen att det var fyra olika kategorier, som jag kallade det för. Det första var att det var mer som ett rudiment till en plan. De kanske hade gjort ett årshjul där de hade skrivit upp vad de skulle göra, vad elevhälsan skulle göra för insatser under olika delar av året. Men det var en början. Man hade kommit i gång med det i alla fall. Sen såg

vi planer som var väldigt snyggt skrivna. Det var syfte och mål och det stod mycket om främjande och förebyggande och vad det betydde. Men inte så mycket konkreta exempel. Och de här blev mer som döda dokument. De kom oftare kanske faktiskt ifrån gymnasieskolor eller så var de gjorda centralt. Men när man frågade ute på skolan, så var det ... Lärarna kände inte till att det fanns en elevhälsoplan och elevhälsoteamet var inte riktigt säkra heller på hur det var med elevhälsoplanen och om den var uppdaterad och vad som egentligen stod i den. Sen fanns det några som verkligen var ett arbetsredskap för elevhälsoteamet, som hade utgått ifrån utvärderingar som man hade gjort på skolan och uppföljningar. Och var en ambitiös plan, men det var elevhälsoteamets plan. Den var inte förankrad ute på skolan. Och då kunde det lätt bli så att lärarna sa att, ”ja, men det där är någonting som elevhälsoteamet har hittat på”. Och sen fanns det då de här som jag kallar för levande elevhälsoplaner, som var förankrade ute på skolorna. Där lärarna visste mycket väl och de gick själva och tittade i den när de behövde. På en skola var det till och med så att, när jag frågade om den var förankrad ... Jag pratade med lärarna och frågade om de tyckte att elevhälsoplanen var förankrad. Då började de diskutera hur de hade förankrat den hos eleverna.

ERIKA: Mm. Just det. Nästa steg [skratt].

INGRID: Nästa steg. Precis. Så att det är viktigt, det här med elevhälsoplan. Sen är det också så att där man har kommit långt har man integrerat elevhälsoplanen i sin verksamhetsplan, så att den ingår. Då ser man att den ingår

som en väldigt, väldigt viktig del i verksamhetsplanen. Och då är det verkligen en del av kärnverksamheten, helt klart och tydligt.

PIA: Och det där blir så viktigt. Därför att det är ett exempel på när det då också linjerar sig med huvudmannens kvalitetsarbete, att det inte bara är ett skrivande för skrivandets skull, utan att man är överens om varför vi gör som vi gör. Och det blir just det, att vi vet att skolor ska ha dokument och det granskas av skolinspektion och ... Men att man måste tillåta sig att få vara i utveckling och utvecklingsarbete och inte bara hoppa över de här nödvändiga stadien som vi ser, att det måste få ta den här tiden i utvecklingsarbetet. Och där ser vi också att det blir oerhört viktigt i den här ... När teamet går vidare då i sin utveckling, när kommer lärarna kommer med tåget? Alltså, så att inte det blir antingen att man drar i väg för långt och sen så är allting klart som och så fick man inte vara med, eller att man inte har kommit alls någonstans i teamet och vet inte vad man har att erbjuda heller. Det har Ingrid och jag fört många samtal om, vad är den bästa matchningen då i att få ihop det här så att det blir ... vi drar tillsammans och att man just känner att det inte bara är för lärarsidan, när man jobbar med utvecklingsarbete, att, ja, men det här är ett projekt som är lagt på uppifrån, ytterligare ett så som vi ska göra. Utan att det här går in och verkligen ... alltså, att det ger oss någonting i vårt arbete, att jobba tillsammans, som gör att ... också när man tittar på arbetsmiljön på skolor, att lärarna mår bättre. Alltså, ja, men personalen som helhet mår bättre i sin arbetsmiljö av att vi vet att vi kan hjälpa varandra och på det sättet så är det ... Alltså, det syftar till

elevernas ... att eleverna ska få det stöd och hjälp de behöver, men att även personalen och rektorer ... På de skolorna där man har kommit långt, så ser vi att man också lyfter sina rektorer och uppskattar den här tydliga ledarskapet, att man tar ställning i de här frågorna. Och det är någonting av det som överraskade mig mest, att man uppskattar ett starkt ledarskap.

INGRID: Det kan väl också flika in där, alltså att när vi intervjuade så var det så tydligt att på de skolorna där elevhälsa verkligen genomsyrar hela arbetet, där var man så överens. Det som Pia fick fram i sina intervjuer med rektorerna, det stämde så väl överens med det som jag fick fram när jag intervjuade teamen eller när jag intervjuade lärarna. Och likadant på skolor där det inte gick så bra, så var det också en överensstämmelse.

ERIKA: Mm. Så man var väl medveten, så att säga, och hade en samsyn?

INGRID: Ja.

PIA: Och då kan vi lägga till att alla de här var utvalda för att de visade tecken på att de var framgångsrika i sitt arbete med att få till stånd utveckling, så att det gör att ... Medans vissa då hade fortsatt det utvecklingsarbetet och vi verkligen kunde se att det satt, så fanns det andra som hade tappat. Och det där blev intressant att fördjupa i, vad är det som gör då att man tappar eller kan bibehålla? För att det är levande materia hela tiden. Det bygger på människor som jobbar.

ERIKA: För upptäckte ni någonting mer i den här studien, som ni inte hade väntat er?

2020-10-07

INGRID: Min världsbild var att väldigt många av professionen i elevhälsoteamen har väldigt länge velat jobba förebyggande och främjande, men tycker att de har stött på patrull hela tiden. Och ... ja, och vad sa rektorerna, Pia [skratt]?

PIA: Nej, men jag kom med mina resultat, för det var jag ... Alltså, vi genomförde ... Vi var ofta ute samtidigt på skolorna, men genomförde olika intervjuer. Och sen när vi satte oss och förde ihop det, så blev det som att jag så här, ”wow, de har verkligen upptäckt det här förebyggande och hälsofrämjande”. Det är inte det att inte det åtgärdande inte alls ska finnas, men de har upptäckt vad det kan vara. Det har hänt någonting. Och Ingrid var så här, ”men det där har hänt för längesen. Alltså, det har vi väl vetat hur länge som helst?” Ända tills vi insåg att jag hade intervjuat rektorerna, medans Ingrid intervjuade till exempel teamen. Och då blev det i ... när vi försökte ... Alltså, det jag tyckte var ett huvudresultat, tyckte inte Ingrid var ett resultat över huvud taget till en början. Därför att vi hade vetat så länge, ända tills vi insåg att skillnaden blir när den som leder hela skolan kan leda teamet och hela skolutvecklingen.

INGRID: Och för elevhälsoteamet var det här att få vara med rektor och prata ett gemensamt språk kring elevhälsa. Och den resan, den gemensamma resan tillsammans, var det viktiga för elevhälsoteamen.

ERIKA: Just det. Själva tillträdet nästan, låter det som?

INGRID: Ja. Från att ha varit som en liten verksamhet vid sidan om där de hela tiden har velat komma in, men inte lyckats, för att dels har det varit för spretigt, varje profession för sig har

försökt och de har inte riktigt kommit ihop sig i teamet. Och så har de inte haft med sig rektor.

PIA: Det var det som vi la i vår triangels bas. Rektors kunskapsbas av att förstå vad ett förebyggande och hälsofrämjande arbete ... komplexiteten i det, men också förstå möjligheten när du får allting att synkroniseras. Så det blev vårt huvudresultat, helt enkelt.

INGRID: Och framför allt det här med möjligheten att ... när rektorer börjar se vilken hjälp de kan ha av elevhälsoteamet. För det är så lätt att en rektor, som har så otroligt mycket uppgifter på sig tänker att, ”oj, nu ska jag ta det här också”. Och tycker att det är lite svårt att leda andra professioner. I stället för att se det här att mycket utav det som rektor gör, kan han få hjälp med utav elevhälsoteamet.

ERIKA: Just det. Det finns ett svar i det här gemensamma uppdraget?

[allmänt medhåll]

PIA: Och då är det så spännande, när man tar del av intervjuerna med lärarna, hur det som Ingrid säger då, att där finns då, på de här skolorna där man har lyckats få ihop det, att man lyfter ”vår fantastiska rektor”. Och då är det rektorer som har stått upp för, alltså att, ”vi ska jobba inkluderande. Vi ska jobba med värdefrågor. Vi ska ta grepp om hela skolan, raster, hur vi talar med varandra”. Alltså, sånt som kanske inte då är att vi utvecklar svenska- eller matematikundervisningen specifikt och bryter loss det från allt annat, utan ... ja, men när du jobbar med ditt professionella uppdrag, alltså i klassrummet, hur får vi ihop

det då? Så att inte det blir något annat, att jobba med tillgänglighetsanpassningar till exempel, utan att det blir naturligt och det blir också någonting som verkar vara lustfyllt och att man får med ... Det blir som en upptäcktsresa också i ... när man driver på de här kollegiala läroprocesserna, att man använder lärarnas engagemang att utveckla verksamheten. Men att alla de mängder av utvecklingsaktiviteter då, som ligger på skolor, linjerar sig, så att det har samma långsiktiga mål. Och då när alla hjälps åt att dra, då kan man få göra det man brinner för i sin professionella gärning som lärare, för man vet att då kommer det att vara en pusselbit i det här stora lagarbetet. Och det är häftigt att se.

INGRID: Och det blir så tydligt att när man får till såna saker som att om det har varit bråkigt i korridorerna, om det har varit bråkigt på rasterna, om man sätter i gång med aktiviteter på raster och i korridorer och får ett lugn, då får lärarna en helt annan möjlighet att ägna sig åt det som de vill ägna sig åt, det vill säga undervisningen.

ERIKA: Nej, men precis. Och då bygger det just på att man hittar i ... Ja, men att man jobbar tillsammans, egentligen, och att man identifierar och gör sina olika uppgifter i det här stora lagarbetet.

INGRID: Mm. Precis.

PIA: Och då kan man lägga till att det betyder att man måste ner på mikronivån också. Alltså, att så här, ”vad är vi för typ av skola? Vad är det som är det som vi behöver jobba med här?” Och då kan man till exempel använda de här

hälsosamtalen som ändå utförs, men att inte stanna vid att det är individuella samtal som skolsköterskorna gör, utan att man kan aggregera dem, alltså data som man får fram. Och jobba med mentorer. Man kan jobba på klassnivå. Man kan jobba på hel skolnivå och jämföra med andra skolor och få till stånd ett kvalitetsarbete bara med hjälp av det. Men det kräver så klart ett enormt arbete med att tänka, ”hur ska vi jobba? Vad är det vi vill upptäcka? Vill vi till exempel komma åt stress eller vill vi komma åt närvaro? Vill vi komma åt matvanor?” Och då blir det en del av sånt som spelar roll när läraren jobbar med sin mentorstid, till exempel, och vet mer om grupperna. Och det är bara en aspekt. Sen kan du ta en specialpedagogisk aspekt som ... Du kan ta en studieförberedare, som ofta finns med i de här sammanhangen, även om det inte är definierat i lag. Och det är när man börjar upptäcka all den här kraften som ... i att det faktiskt gynnar kärn... alltså, det här som är den dagliga verksamheten där vi bedriver undervisning för att de här människorna som ska ... som verkar i samhället, att vi ska möjliggöra det som skolor är till för. Ja, då blir elevhälsoarbetet helt centralt.

ERIKA: Just det. Men vilka lärdomar är det som ni skulle vilja se att Skolsverige gjorde, med tanke på det som ni fann i er studie? Vad är det ... att man tog till sig och började jobba utifrån?

INGRID: Jag kan väl börja med en sak som vi inte har varit inne på så mycket, tänker jag, som då plötsligt blir lite negativt här för vad vi vill att man inte ska göra. För att det vi också såg var att i skolor där man hade en lyckad utveckling under

kursens gång, men där det sen inte fullföljdes, så handlade det väldigt mycket på brist på kontinuitet. Dels på rektorsbiten, dels på byten i elevhälsoteamet. Och just det här med att om man inte har den här kontinuiteten, det vill säga att man har kommit i gång med ett arbete, men det tar mer än ett år. Ofta så sa de, teamen, att de skulle behöva ett år till. Jag skulle säga att det kanske tar tre år. Byter man då rektor eller om förvaltningen flyttar på en rektor, till exempel, så kan man inte fullfölja det här arbetet. Sen är det så att också elevhälsoteamen ... Om man gör ett byte i ett stabilt elevhälsoteam som har kommit långt i sin utveckling, så är väl inte det hela världen, utan det kan de ta. Men gör man det i början, när alla är osäkra, då hinner man aldrig komma i gång ordentligt.

ERIKA: Men den där frågan om rektorsbyte då, det är en passning till skolhuvudman egentligen då, Ingrid?

INGRID: Ja.

PIA: Det är tydligt i våra resultat. Nu kan inte vi ... Nu har vi haft fyra kommuner, och då är det två och två, kan man säga, där man lyckades arbeta vidare och två där man tappade. Och det är tydligt då att där man tappar, så handlar det till del om just att det kan komma in en ny skolchef som vill sätta sin prägel. Ville röra om lite för att det ... alltså, göra en sammanslagning av skolor. Och då byter man ut personer för att man tänker att det ska vara bra att det kommer in andra perspektiv. Och det kan innebära att det här arbetet som då har byggts upp på skolnivå, med väldigt ... alltså, man har under flera år byggt förtroenden, man har byggt strukturer under ett ledarskap. Och så kommer det in en helt

ny, som kanske inte ens har jobbat med elevhälsofrågor, som inte förmår bära allt det som har byggts upp. Och då faller det. Alltså, det går fort att det faller. Och det är den ena delen. Och den andra är då ... ja, men som hänger ihop med det, det är att har man lyckats bygga upp då, så finns det ... Man ska inte bara prata om det som är riskfaktorer, utan framgångsfaktorer är om du har lyckats bygga strukturer som är bärkraftiga. Då blir det inte lika känsligt, om du är medveten om, i rekryteringar ... om en kurator försvinner och du rekryterar en ny, så kan du intervjua och se ... om det var flera sökanden i alla fall, se att passar den här personen in i vårt sätt att arbeta? Eller nya lärare. Och det är likadant med rektorer. Att hitta det här sättet att jobba så att man kan göra. För att det heter att man är ansvarig inom sin egen organisation, alltså rektor leder sin egen inre organisation. Men just i elevhälsofrågor blir det så tydligt att det är många delar av elevhälsoarbetet som är direkt påverkat av hur man organiserar sig i hela huvudmannasammanhanget. Så att därför blir det särskilt sårbart, skulle jag säga. Och det där har Ingrid studerat tidigare, just var finns positionerna, är det en liten kommun eller stor kommun, är man anställd centralt, vilka förväntas samordnas med varandra så att det blir bra?

INGRID:

Jag kan haka på. Jag tänkte just det här med rektor, att det där om man vill skicka med någonting, så är det väl just det här också att Sverige är exceptionellt på det här att man byter ut rektorer så ofta, eller att de byter ut sig själva. Och det där behöver man väl titta på, att det är ... Mediantiden på låg- och mellanstadiet för rektorer är två år. Och om man vet att en sån här utveckling tar åtminstone tre år, så hinns

det inte med. Så att det där är väl en väldigt viktig fråga, tänker jag.

PIA: Till slut valde vi ordet synkronisering, för att tillåta mängder av aktiviteter på skolor och utvecklingsprocesser, men att det är väldigt tydligt hur allting hänger ihop. Så att det blir den här långsiktiga riktningen.

INGRID: Det är väldigt olika hur man organiserar elevhälsa. Just det här att ofta så kan det vara så att psykologer till exempel sitter centralt, medan kuratorer och skolsköterskor sitter på lokal nivå. Mycket för att det skulle vara framgångsrikt är att det handlar om det här med tillgängligheten och synliggörandet ute på skolorna och att lärare vet vem man ska vända sig till och när. Men eftersom det finns så väldigt många fler till exempel specialpedagoger och kuratorer än vad det finns psykologer, så har psykologerna inte möjlighet att vara ute på skolorna på samma sätt. Och då måste man hitta vägar för att få med sig de professionerna som sitter centralt, även i ett förebyggande och främjande arbete. För annars så blir det väldigt lätt så att man har en lokal elevhälsa på skolan och sen kallar man till sig de centrala när det behövs, säger man. Och det är ofta när man vill göra en utredning i så fall. Men då missar man all den kompetens och kunskap som finns hos de professionerna i det förebyggande och främjande arbetet. Och det här tror jag att man behöver fundera mer på hur man ska lösa.

ERIKA: Man behöver ha det i laget, den kompetensen.

INGRID: Ja, man behöver ha med de kunskaperna. Sen, eftersom det är inte lika många personer kanske man behöver fundera på

hur det ska göras, så att man får jobba mer med till exempel konsultation till lärare och till teamen. Det kan också vara så att man jobbar mer med övergripande uppgifter. Men att man tar den diskussionen ordentligt, tror jag är viktigt. Och att man ser att det är olika förutsättningar för olika professioner också.

ERIKA: Är det någon fler lärdom som ni skulle vilja att ni fick skicka med?

INGRID: Det som jag tänker så här [hör inte 0:39:08]. Jag tycker bara på skolor där man ser att det har lyckats, är också det här att det finns en sån glädje och sån entusiasm på alla nivåer. Och det är naturligtvis att det är en viktig framgångsfaktor, det här, att helt enkelt ha roligt på jobbet. Det har att göra väldigt mycket, tror jag, med just ledningen. Och inte bara att man har en entusiastisk ledning, utan att man faktiskt har en ledning som skapar struktur så att det blir mindre gnissel i maskineriet.

ERIKA: Mm. Just det. Och då blir rektorns roll viktig?

INGRID: Mm.

PIA: Mm. Helt avgörande. Och där ... Vi pratade om det, jag och Ingrid, att vi ser en förändring eller att fler rektorer nu än när ... om vi backar, säg för tio år sen, för det här är frågor som har varit ... Alltså, det har funnits de här skrivningarna i skollagen ända sen 2010. Och Monika Törnsén och ... med flera, de studerade just rektorer redan i början, och de visade tydligt då att det hamnade vid sidan om, alltså den här första perioden efter skollagen. Men att det vi kan notera nu, det är att det är fler personer som man ... som vi möter, alltså

rektorer, som har ... Alltså, dels är det många rektorer som har specialpedagogisk kompetens. Och när de får hjälp att förstå att det är det här du kan aktivera och så här kan du tänka, och att de blir fler och kan smitta av sig till varandra ... Jag märker det när jag har utbildningar med rektorer, att det är fler som har fått med sig det här tänket in, hur du kan jobba med ditt team. Och att det rör sig. Men att kanske då, om man ska ta whole-school approach, att det också behöver vara hela huvudmannasammanhangsperspektiv och en förståelse för vad som behövs.

INGRID: Och det där kan jag bara understryka. Vi gjorde också en intervjustu ... eller flera studier, men där vi intervjuade rektorer, för cirka tio år sen ungefär. Och då var det tydligt att det var ... Det fanns en grupp av rektorer som sa att, ”ja, elevhälsan, det är någonting som finns där uppe eller där borta eller ...” Och det hör man inte nu alls på samma sätt. Och när jag är ute och föreläser om elevhälsa, så måste jag säga, också säga, precis som du säger, Pia, att det finns väldigt många fler rektorer som har ett helt annat perspektiv i dag än för tio år sen.

ERIKA: Då tar vi med oss de positiva slutorden, tänker jag [skratt].

PIA: Ja, vad härligt.

ERIKA: Ja. Men tusen tack, Ingrid Hylander från Karolinska institutet och Pia Skott från Stockholms universitet, för att ni medverkat i podden och för att ni berättade på ett sånt väldigt bra och konkret sätt om studien som ni har gjort, som just sätter fokus på den här väldigt viktiga frågan om

hur man jobbar för att utveckla ett hållbart elevhälsoarbete. Det finns en jättespännande rapport också, som sagt, som ni har berättat om, som man kan läsa vidare och fördjupa sig i, förstås. Så till dig som lyssnar så vill jag berätta att du kan gå in på vår webbplats, spsm.se, för där kan du hitta den här rapporten. Och där kan du också hitta fler webbsidor som handlar om elevhälsoarbete. Vi har ett webbaserat stödmaterial som man kan ta del av och där finns det också mer information om den här elevhälsokursen då, som vi också har pratat om en hel del i det här poddsamtalet. Så gå in på vår webb, så kommer du få veta mer. Och där kan du också hitta fler poddavsnitt från oss och i flera av dem så har vi fokus just på elevhälsoarbete ur flera olika perspektiv. Tack för att du har lyssnat.

INFORÖST:

Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats [SPSM.se](https://spsm.se). Följ oss även på Facebook, Twitter och Instagram.